

La victòria sobre el temps

Per aquestes dates, Marcel Proust hauria fet 150 anys. L'escriptor, asmàtic, s'aïllava a casa per por de patir atacs. I des d'allà va emprendre la "recerca del temps perdut". Què podem aprendre de Proust?

Volker Weidermann
© Der Spiegel

Temps perdut, així qualifica molta gent l'època del coronavirus, que continua paralitzant el món. Tots els morts que fins ara han caigut víctimes de la pandèmia (i la por que els morts acabessin sent molts més) han fet que el món tanqués les portes, que els països tanquessin les fronteres, que la gent no sortís de casa durant molt de temps, que no s'enlaïressin

avions i que no sortissin trens. Durant el període del confinament més dur i de més por de la mort, va ser com si la vida a la Terra quedés aturada durant un temps.

Temps perdut. Què es va deixar d'aprendre en aquells mesos? Quant es va deixar de guanyar, de comprar, de volar, de celebrar, de ballar i de viure? Ara, tímidament, la vida va tornant. I nosaltres ens preguntem: algú ens tornarà aquell temps? Podrem retrobar-lo? Recuperar-lo? On ha anat a parar el temps perdut?

Marcel Proust, nascut fa 150 anys al barri parisenc d'Auteuil i autor del cicle de novel·les més famós de l'últim segle, es va posar a buscar-lo. Proust va escriure *A la recerca del temps perdut*: 4.000 pàgines en què recuperava, recreava, recordava i aferrava un món esmunyedís i desaparegut amb l'ajuda de l'àncora de les lletres. L'últim volum el va titular com si, després de totes les recerques, realment hagués trobat la solució, orgullós i segur de si mateix: "El temps retrobat". Proust, que patia una asma greu, havia pogut acabar la seva obra el 1922, gairebé amb l'últim alè. "Tinc una gran no-

→

COM MÉS FRÀGIL LI SEMBLAVA EL FUTUR, MÉS DETERMINADAMENT DIRIGIA LA MIRADA CAP ENRERE I EMPRENIA EL SEU VIATGE A TRAVÉS DEL TEMPS

→ tícia”, havia dit amb un somriure cansat a la seva majordoma Céleste després de fer-la venir a la seva habitació: “Avui a la nit he escrit la paraula ‘Fi’. Ara ja em puc morir”.

Si avui dia algú es posa a llegir de nou les més de 4.000 pàgines fins a la “solució” de l’últim volum, en què per fi es retroba tot el temps perdut, lògicament la primera impressió és d’una aclaparadora pèrdua de temps. Fins i tot un lector veloç triga ben bé vuit dies i, fent-ho així, evidentment no haurà llegit bé, ni amb plaer ni amb exactitud. Tindrà una panoràmica general de l’argument, però no haurà pogut desxifrar el secret del temps i la seva solució.

Tampoc no hi ajuda, com fan sovint els lectors amb poc temps, escoltar tota l’obra en forma d’audiollibre mentre es fan llargs trajectes en cotxe. En primer lloc, perquè l’obra dura un total de 156 hores, per tant s’hauria de viatjar amb cotxe des de Berlín fins a Pequín i gairebé fer tot el viatge de tornada per escoltar l’obra de cap a cap. I en segon lloc, si bé l’actor i locutor Peter Matić, ja traspasat, llegeix l’obra molt valerosament i amb una tècnica respiratòria i una anticipació de la puntuació sorprenents, costa molt seguir tots els trucs gramaticals, increïblement llargs i plens d’incisos, de les frases de Proust, allargades artísticament. Sempre trobes a faltar el verb al final de cada frase. I, a diferència del que passa quan un llegeix pel seu compte, no pots preveure res, ni aturar-te a mig fer ni retrobar connexions o seccionar frases. Escoltes el locutor del llibre bocabadat, com en trànsit. Però al final més aviat tens la sensació d’haver perdut el temps que d’haver-ne guanyat.

El mateix Proust va escriure que, en realitat, qui llegia els seus llibres només es llegia a ell mateix. Que, de fet, ell només posava a disposició dels lectors una mena d’aparell d’amplificació, una construcció auxiliar òptica perquè el lector mirés el seu propi interior, perquè observés el seu propi passat, les profunditats del jo.

En *A la recerca del temps perdut*, però, un no descendeix només a l’interior de si mateix, sinó que se submergeix en la societat francesa de la fi de segle. És, d’una banda, una obra de records, en què el jo del llibre rememora amb una exactitud microscòpica les seves vacances d’estiu al gran hotel de la població balneària fictícia de Balbec, el seu amor primerenc amb Gilberte i un amor posterior amb Albertine. Alhora, el narrador dirigeix la mirada a la societat del seu voltant i escolta

atentament la xerrameca dels salons. I hi reconeix totes les esquerdes de l’edifici, aparentment estable, de la societat: el cas Dreyfus, en què el capità jueu Alfred Dreyfus va ser condemnat per alta traïció tot i ser innocent; els homosexuals, que vivien les seves passions d’amagat, o no les vivien, i homes i dones que sentien que vivien en un cos equivocat.

El jueu homosexual Marcel Proust coneixia els punts de ruptura, els llocs pels quals s’acabarien esberlant les façanes, construïdes meticulosament. I com més fràgil li semblava el futur, més determinadament dirigia la mirada cap enrere i empenia el seu viatge a través del temps.

Només mitjançant la literatura són possibles aquests viatges temporals. “L’obra d’art”, escriu Marcel Proust, “és l’únic mitjà per retrobar el temps perdut”. Durant els primers anys de la seva vida, Marcel havia desaprofitat el temps. La riquesa dels seus pares va permetre-li dur una vida d’oci als salons i convertir-se en un escriptor mitja-

A l'obra *A la recerca del temps perdut*, el narrador dirigeix la mirada a la societat del seu voltant. A la dreta, Jeanne Proust, mare de Marcel.

nament exitós. Tenia diners. Tenia temps. Hauria pogut continuar així sempre més.

L'any 1905, però, la seva vida es va esquarterar. La mort de la seva mare, desmesuradament afectuosa, va suposar-li un xoc. "I ara el meu cor és buit; buida la meva cambra, buida la meua vida", va escriure aleshores. I es va retirar del món durant mesos. D'aquest temps, no en sabem res; però enmig d'aquella buidor Marcel Proust va emprendre la recerca que ompliria la seva vida fins al final.

Per a Jeanne Proust, Marcel no va deixar mai de tenir quatre anys. En les cartes, la mare l'anomenava "el meu canari" o "el meu petit beneïtó", i es va negar a admetre que el noi es feia gran. Aquesta era la seva lluita personal contra el pas del temps. Ho feia tot per ell, vetllava per ell, li llegia en veu alta i li ideava una vida fàcil i variada. Quan el noi era petit i es negava a submergir-se a les aigües dels balnearis, la dona donava d'amagat una capseta "amb petxines i coralls esplèndids" al vigilant perquè les col·loqués d'amagat al fons de la piscina, on la feliç criatura les pogués trobar pensant-se que les havia descobert ell. Així apareix en *A la recerca...* i, com passa amb moltes escenes d'infantesa, podem pensar que Proust les va viure en persona i les va retrobar en ell mateix.

És el cas també del petó de bona nit de la mare, el ritual que desitjava vivament cada nit i que apa-

reix al començament de l'obra. En una ocasió semblava que no hi hauria petó, però el noi et es va queixar com si li hi anés la vida. Charles Swann, el convidat, s'havia quedat fins tard, i Marcel havia fet arribar a la seva mare una nota inútil a través del seu criat per aconseguir que anés a fer-li una visita. Quina vergonya, davant d'un convidat. S'enfadaria d'allò més, pensava Marcel. Però va passar el contrari. "Ja ho veus, el noi està preocupat", diu el pare a la seva dona. La felicitat és un regal que un no veu venir.

Quan fa temps que els pares són morts, el narrador recorda: "Ara ja fa molt de temps que el meu pare no pot dir a la mare: 'Sí, va, ves a veure el nen.' Aquelles estones ja no tornaran mai. Però des de fa poc començo a percebre molt clarament, si paró bé l'orella, el sanglotar que jo reprimia amb totes les forces davant el meu pare i que no deixava anar fins que no tornava a estar sol amb la mare. En realitat, això no s'ha aturat mai; el que passa és que ara s'ha calmat la vida al meu voltant i ho torno a sentir, com les campanes del convent que queden ofegades tot el dia per la fressa de la ciutat fins al punt que un es pensa que no repiquen, però que en el silenci del vespre es tornen a sentir".

Marcel Proust va desenvolupar aquest art únic i màgic de poder descriure les veus del seu interior, els sons, els colors, les flors, les sensacions. "De-scriure" sona gairebé com un circumloqui. Ell les escriu. Les escriu de nou i a partir d'elles mateixes. Sobre l'art especial del record va escriure que ell primer ho havia d'oblidar tot. Que primer havia de tenir una absoluta buidor a dins, una superfície neta, alliberada de totes les convencions i descripcions anteriors. Després podia començar l'escriptura, que per a ell sempre tenia alguna cosa de revifalla. De fer tornar a la vida.

Per aconseguir-ho, primer de tot necessitava un silenci absolut. Després de tramar el pla d'emprendre la recerca escrivint, es va aïllar del món gairebé completament. Va fer revestir la seva habitació amb plaques de suro perquè absorbissin els sorolls i, quan anava de viatge, reservava les habitacions dels costats i, si podia, també la de sobre per estar protegit del soroll d'altres clients. Però cap a l'aïllament també l'hi va anar empenyent la por de la malaltia. Des dels nou anys, va patir una asma greu. Una vegada, passejant pel Bois de Boulogne, li va venir un atac tan fort que el pare, que era metge, es pensava que es moriria. Al llarg dels anys, els símptomes van anar empitjorant, i Proust sospitava cada cop de més objectes del món que li poguessin fer perdre l'alè.

Quan la majordoma dels seus últims anys de vida, Céleste, que estava completament dedicada a servir-lo i va escriure un llibre magnífic sobre ell (acaba de sortir publicat en alemany a Kampa Verlag), va entrar per primera vegada a la seva habitació, amb prou feines el va veure. "Vaig veure un llit →

→ de llautó i un llençol. On la llum verda queia sobre el blanc. De *monsieur* Proust només en vaig reconèixer la camisa blanca sota un jersei gruixut i el tronc, descansant entre dos coixins. La cara estava a les fosques i no es veia enmig del núvol de fum, tret dels ulls, que em miraven: els sentia més del que els veia”.

De fet, Proust només s'aixecava del llit per renovar les impressions essencials que tenia del món exterior. O es trobava amb persones que tenien importància en la seva “recerca” per analitzar-les un cop més. La seva mania de mirar i emmagatzemar és llegendària. La seva cambra estava plena d'objectes i fotos que analitzava una vegada i una altra. Havien de tenir una aparença determinada per ser-li interessants. A vegades havia d'esperar molta estona fins que el sol tornava a entrar a l'habitació amb l'angle que ell volia. Céleste no podia retirar un got de cervesa mig buit fins que no hagués tornat a haver-hi la llum desitjada, l'atmosfera esperada. La cervesa no era per beure-se-la, sinó que Marcel l'havia de percebre d'una manera molt més intensa.

Reynaldo Hahn, que durant un temps va ser l'amant de Proust i posteriorment va ser un bon amic seu, va explicar una vegada al romanista alemany Ernst Robert Curtius com durant una passejada havia passat per davant d'uns rosers amb el poeta i que Proust havia quedat callat, s'havia parat i li havia demanat que continués tot sol. Volia

tornar a mirar els rosers. Hahn (com es pot llegir en el llibre de Curtius sobre Proust que acaba de reeditar l'editorial Schöffling) el va veure d'un tros lluny aturat molta estona davant els rosers. Després va sentir que el cridava i van continuar la conversa que havien deixat a mitges. “Molt sovint”, escriu Hahn, “vaig veure Marcel en aquells moments misteriosos en què es comunicava de manera absoluta amb la natura, amb l'art, amb la vida, en què tot el seu ésser s'unia en l'esforç de penetrar en les coses i, alternativament, de copsar-les, en què d'alguna manera entrava en un estat de trànsit...”

El món que invoca Proust en *A la Recerca del temps perdut* és un món completament reviscut. Ell dirigeix la seva atenció als lilàs, als arços blancs, als espàrrecs, al te, a la magdalena. El món està contingut en les coses. Són éssers vius empresonats des de temps enrere, supervivents d'una altra època. Aquesta és la visió del món global que transporta i fa reviure la descomunal obra de Proust. Això ho descriu molt al començament, poc abans d'experimentar el moment màgic de revelació quan, gràcies a una magdalena sucada en el te, de cop i

**“L'OBRA D'ART”, ESCRIU MARCEL PROUST,
“ÉS L'ÚNIC MITJÀ PER RETROBAR EL TEMPS
PERDUT”**

volta se sent fora del temps: “Trobo molt raonable la superstició celta segons la qual les ànimes dels amors que ens han abandonat queden atrapades en algun ésser d’una espècie inferior —un animal, una planta, un objecte inert—, perduts tanmateix per a nosaltres fins al dia (que a molts no els arriba mai) en què per casualitat passem per davant de l’arbre o ens cau a les mans l’objecte en què estan enclaustrats. Aleshores paren l’orella tremolosos, ens criden i, així que els reconeixem, es trenca l’encanteri. Alliberats per nosaltres, vencen la mort i retornen a la vida al costat nostre”.

Per a nosaltres, que no passem la vida enmig d’un núvol d’estrimoni, potser no és del tot fàcil comprendre com podem alliberar els nostres morts estimats, com si fóssim déus, de dintre d’un arbre o d’un animal. En això cal confiar-se a Marcel Proust i esperar que sobrevingui el trànsit tot llegint la seva obra gegantina. Proust sempre va creure que calia viure les coses abans de poder-les descriure. En primer lloc, el geni ha de disposar de “la força del reflex”, és a dir, la capacitat de fer resplendir allò que s’ha registrat i sentit. I en segon lloc, un només pot descriure el que sap.

Això suposava una dificultat, sobretot quan es tractava de la mort. Céleste descriu en les seves memòries dos dies durant els quals Proust no la avisava amb el timbre. Normalment, l’avisava sovint. Un toc volia dir que la dona hi anés. Dos tocs significaven que volia un cafè amb llet, quasi l’únic

Passejant pel Bois de Boulogne, li va venir un atac d’asma tan fort que el pare, que era metge, es pensava que es moriria. Al llarg dels anys, els símptomes van anar empitjorant, i Proust sospitava cada cop de més objectes del món que li poguessin fer perdre l’alè. Dalt a la dreta, Reynaldo Hahn, que durant un temps va ser l’amant de Proust i posteriorment va ser un bon amic seu.

aliment que prenia a les acaballes de la seva vida. Però en aquella ocasió no va fer sonar el timbre. Durant dos dies Céleste no va atrevir-se a entrar. Quan finalment Marcel va tocar el timbre, la dona el va trobar pàl·lid i dèbil. Ell li va dir: “Estimada Céleste, jo també em pensava que potser no ens tornaríem a veure”. La majordoma no li va preguntar què havia passat, però estava convençuda que s’havia pres una sobredosi de somnífers per fer un assaig de la mort. Finalment, en la seva obra va haver de fer morir un personatge important.

Probablement un dels seus personatges més estimats, l’escriptor fictici Bergotte, que el jove narrador venera. En una ocasió, aquest escriptor es desmaia davant la pintura de Vermeer *Vista de Delft*. I Proust escriu: “Estava mort. Mort per a sempre? Qui ho pot dir? Certament, les experiències d’espiritisme demostren, tan poc com els dogmes religiosos, que l’ànima continua existint. El que es pot dir és que a la vida tot té lloc com si hi haguéssim entrat amb una càrrega de deures que haguéssim assumit en una vida anterior; en les nostres circumstàncies vitals en aquest planeta no hi ha cap motiu que justifiqui per què hauríem de pensar que estem obligats a fer el bé, a ser sensibles o fins i tot educats”.

Ens podem imaginar que Marcel Proust, en aquells dies en què havia provat la mort a la seva cambra revestida de suro, no sols havia provocat una experiència propera a la mort, sinó que també havia trobat una mena de prova de l’existència de Déu, una cadena d’indicis que demostraven la vida eterna: com que les persones són bones, sensibles i educades, característiques per a les quals el nostre món d’aquí baix no dona prou justificacions, hem de venir i hem de retornar a un més enllà.

En l’obra, Proust també va registrar l’adveniment de la seva pròpia mort. En l’últim volum la veu narrativa, que només a mode de prova i aproximadament a la meitat de la recerca porta explícitament el nom de Marcel, fa referència al seu final proper. Són els passatges més alegres de tot el llibre, quan el narrador es mana la pressa a si mateix, ja que una cosa és haver identificat l’essència del temps i una altra és posar-la en paraules. Pensar, sentir, contemplar cerveses, inspirar estrimoni sol, amb tot això no n’hi ha prou. Ell no vol pas estar sol amb el seu temps salvat!

“Sí, la idea de l’essència del temps que m’havia format em va dir que havia arribat l’hora de

→

CASTELL DE GUERMANTES. L'última peça per comprendre què era exactament el temps li havia arribat poc abans al saló dels Guermantes, on temps enrere havia passat llarguíssimes hores de conversa ociosa.

→ posar-se mans a l'obra. Ja era hora de posar-m'hi". Al capdavant és un home malalt. I no únicament en pensaments, sinó també en la realitat: "De fet, calia tenir present que jo tenia un cos".

L'última peça per comprendre què era exactament el temps li havia arribat poc abans al saló dels Guermantes, on temps enrere havia passat llarguíssimes hores de conversa ociosa. Ara, en l'últim volum, ha estat un temps al sanatori, però no sabem per què ni quant de temps.

Sortint de la biblioteca de la casa, entra al saló i està sorprès i alegre alhora. Totes les persones que coneix porten vestimentes ridícules i soles de plom. Perruques blanques, barbes blanques i arrugues ridícules pintades a la cara. "Còmics

candidats a la mort", "Pares Noel": no pot aguantar-se el riure.

De seguida, però, s'adona que les arrugues són de debò i el blanc de les bar-

bes també, i que l'home que es comporta com un pacient que té un atac de feridura té realment un atac de feridura. Ara veu "dones mig paralítiques que ja no poden desenganxar de la tomba el vestit que els penja". I les soles de plom són el pes i el cansament de l'edat dels seus amics d'abans".

Almenys ell no està afectat per aquell malvat encanteri, pensa. Però s'equivoca. Mentre ha anat seguint el rastre del temps, el temps també ha anat passant. Marcel s'ha fet vell. "Ara em podia veure, com si hagués trobat el primer mirall de debò de la meua vida, en els ulls dels vells que, segons ells, s'han conservat joves, igual com jo abans també ho pensava de mi...".

Al final hi ha un duel, Marcel Proust contra el temps. La seva victòria és acabar el llibre. En la penúltima nota a peu de pàgina hi escriu: "Sense dubte els meus llibres, igual que el meu ésser de carn i sang, un dia acabaran desapareixent. Però un s'ha de conformar amb la mort. Un accepta la idea que d'aquí a deu anys ja no existirà i que d'aquí a cent anys els llibres que un ha escrit tampoc no existiran".

Ja fa 99 anys que va poder comunicar alleujat a Céleste que havia escrit la paraula "Fi", que va posar a l'acabament de la seva recerca del temps perdut. Tot apunta que el llibre també sobreviurà a l'any vinent. ●

Traducció d'Arnau Figueras

OBRA COMPLETA
Vicent Andrés Estellés. Volum VII
Edició a cura de Jordi Oviedo i Irene Mira-Navarro

NOVETATS 3i4
Edicions Tres i Quatre / València

Pots seguir-nos a **Facebook** i **Twitter**
Visita la nostra botiga virtual en www.tresiquatre.cat